

DE BOOMMARTER IN DE GELDERSE VALLEI

met uw hulp blijft ie

met aanbevelingen voor concrete maatregelen
en tips voor martervriendelijk bosbeheer

Zoogdiervereniging VZZ

COLOFON

Uitgave: Zoogdiervereiniging VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem, e-mail: zoogdier@vzz.nl, website www.vzz.nl

Tekst: Bureau Mulder-natuurlijk, De Bilt

Foto's: Chris Achterberg, Bram Achterberg, Jaap Mulder, Dick Klees, Ben van den Horn, Hans Bekker (RWS), Ruud v/d Akker

Grote kaarten: Provincie Utrecht, Kleine kaartjes: Bureau Mulder-natuurlijk

Vormgeving: Gerben Achterkamp

Druk: Salland de Lange

Oplage: 1000

Deze brochure is mogelijk gemaakt door de Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, de Provincies Gelderland en Utrecht en het Prins Bernhard Cultuurfonds

Voorplaat: Bram Achterberg

Boommarters in de Gelderse vallei.

Lang heeft men gedacht dat de Gelderse Vallei ongeschikt was als leefgebied voor boommarters. Ze werden er wel eens doodgereden gevonden, maar dat waren natuurlijk dieren die overstaken van Veluwe naar Utrechtse Heuvelrug, of omgekeerd, dacht men. Maar uit onderzoek door de Werkgroep Boommarter Nederland is nu gebleken dat er wel degelijk boommarters leven in de bossen en landgoederen van de Gelderse Vallei.

De populatie is 'dun' en erg kwetsbaar, doordat er elk jaar weer een aantal boommarters wordt doodgereden. Als er zo weinig boommarters in de Gelderse vallei leven en er zoveel worden doodgereden, kan ook de betrekkelijk kleine populatie op de Utrechtse Heuvelrug in gevaar komen. Regelmatige 'aanvoer' van boommarters uit de Veluwe-populatie maakt de overlevingskans van de Utrechtse populatie een stuk groter. Daarom is het belangrijk om te streven naar één grote boommarterpopulatie in Midden-Nederland, waarbij dieren kunnen uitwisselen tussen Veluwe, Gelderse Vallei en Utrechtse Heuvelrug.

In het kader van de reconstructie van de Gelderse Vallei kunnen we de situatie voor de boommarter, en daarmee voor het hele bos-ecosysteem, sterk verbeteren. Maar ook de terreinbeheerders kunnen de boommarter een helpende hand reiken.

Trots

"Waarom ik trots ben op 'mijn' boommarters? Omdat hun aanwezigheid de vlag is op mijn bosbeheer." Aan het woord is Hans Hoogewerf, boswachter op de Utrechtse Heuvelrug, die regelmatig meegaat met de boommarterspeurders van de Werkgroep Boommarter Nederland, onderdeel van Zoogdiervereniging VZZ. "Sinds we begonnen zijn met een wat natuurlijker bosbeheer zien we het bos steeds rijker en gevarieerder worden. We laten nu de dode bomen staan en de omgevallen bomen liggen, en we verminderen het aantal paden door er enkele dicht te laten groeien. Dat betekent meer planten op de bodem, meer structuur, meer muizen, meer vogels zoals spechten, meer vruchtdragende struiken en bomen, kortom, ook veel meer voedsel voor boommarters." Maar die boommarters, die ziet een normaal mens toch nooit? "Nou, dat mocht wat mij betreft inderdaad wel eens wat vaker gebeuren. Zo'n waarneming blijft een zeldzaamheid, maar alle keren dat ik er een zag, staan nog in mijn geheugen gegrift. Zo'n prachtig, slank beest, dat zo waanzinnig snel en handig over de dunste takken beweegt, als je dat eenmaal hebt gezien vergeet je dat nooit weer. Nu ik in het voorjaar wel eens met die boommartermensen mee ga kijken in mijn eigen terrein, naar een holle boom met spelende jongen, kan ik mijn geluk helemaal niet op."

Jaap Mulder

Wat is een boommarter?

De boommarter is een marter die, de naam zegt het al, van bomen houdt. Hij is ongeveer zo lang als een kat, met een lichaam van 50 cm en een staart van 25 cm, maar hij is veel slanker van bouw dan een kat. Boommarters kunnen ongelooflijk goed klimmen en springen, en via dunne takken van boomkroon naar boomkroon lopen. Ze komen voor in uitgestrekte bossen, maar ook wel in landschappen met min of meer samenhangende kleinere bossen. Ze zijn voornamelijk 's nachts actief en gedragen zich onopvallend, zodat maar weinig mensen wel eens een glimp van hen opvangen. Meer op de volgende bladzijde.

Dick Klees

Spelende jonge boommarters

Meer over de boommarter

Boommarters halen hun voedsel voor een groot deel uit de bomen, maar het meeste is van de grond afkomstig. Ze eten wat ze kunnen bemachtigen, van slapende en jonge vogels tot eieren, van spitsmuizen tot jonge konijnen, van rosse woelmuizen tot eekhoorns, van bessen tot insecten. Elke boommarter heeft een eigen leefgebied (territorium), waarin hij of zij geen soortgenoten van hetzelfde geslacht duldt. Vaak omvat het territorium van een mannetje twee of drie territoria van vrouwtjes, maar één op één kan ook. Meestal slaapt een boommarter elke dag op een andere plek binnen zijn territorium, vaak honderden meters of meer van de vorige. Favoriete slaapplekken zijn vogelnesten, holle bomen en dichte kruinen van naaldbomen, en als het koud is ook wel konijnen- of dassenhollen. Het vrouwtje werpt haar jongen in maart of april, bijna altijd in een boomholte, en verzorgt hen in haar eentje. In deze periode slaapt ze overdag altijd op dezelfde plek, bij de jongen. Vanaf half augustus ongeveer zijn de jongen zelfstandig en gaan ze een eigen territorium zoeken. Boommarters worden maximaal veertien jaar oud, maar de meeste halen de zes of zeven jaar niet.

Voortplanting

In de voorzomer zijn boommarters, althans de vrouwtjes en opgroeiende jongen, nog het gemakkelijkst waar te nemen. Veel van wat we over boommarters weten betreft dan ook de voortplanting. Veel marters, ook boommarters, hebben geen duidelijk afgebakende paartijd. Eventuele in de zomer bevruchte eitjes kunnen maandenlang opgeslagen worden en gaan zich pas aan het eind van de winter ontwikkelen. Een drachtig vrouwtje zoekt een geschikte boomholte, vaak een oude nestholte van een zwarte of groene specht. Alleen van die twee spechten- soorten is de nestingang groot genoeg om een marterwijfje door te laten. Het liefst zitten ze in een boom met een 'spechtenflat', enkele spechtenholten boven elkaar waarvan de tussenliggende bodems zijn doorgerot, zodat een hoge holte ontstaan is met diverse uitgangen. Maar ook andere boomholten worden wel gebruikt, als ze maar groot genoeg en droog zijn. Als het vrouwtje steeds in dezelfde holte slaapt, hopen haar keutels zich op in een latrine, die vaak op een dikke zijtak hoger in de boom is te vinden, maar ook wel op de grond. Het vrouwtje benadert de nestboom het liefst via de kronen van naastgelegen bomen. Daarom is 'krooncontact' van bomen met spechtengaten zo belangrijk voor boommarters. Tussen half maart en eind april worden 2 tot 6 (gemiddeld 3) jongen geboren. In mei en juni kan men de jongen soms overdag in en om de nestboom zien spelen. In de loop van augustus worden ze zelfstandig.

Jong boommartertje slaapt met zijn kop in de nest-opening

Wat moet er gebeuren?

1. Groei van het maatschappelijk draagvlak voor het behoud en de verdere ontwikkeling van de boomarter-populatie in de Gelderse Vallei. Eigenaren, rentmeesters en andere beheerders van de landgoederen en natuurreservaten, de gemeenten, de waterschappen, de boeren en de vrijwilligers, iedere betrokkene zou op de hoogte moeten zijn van de aanwezigheid van boomarters en van wat nodig is om hen hier te houden en te beschermen.

2. Groei van de marterpopulatie in de Gelderse Vallei tot een veertigtal volwassen dieren, door het treffen van beheers- en beschermingsmaatregelen.

3. Meer natuurlijk bosbeheer, waarbij bijvoorbeeld oude loof- en naaldbomen met nestholten van zwarte en groene specht zo lang mogelijk blijven staan, (inclusief hun 'krooncontact' met naburige bomen), variatie wordt nagestreefd, en bij dunning rekening gehouden met boomarters.

4. Uitbreiding van het bosoppervlak, met name in de veertien leefgebieden van de boomarter, zodat individuele bossen minimaal 20 ha groot zijn en onderling verbonden zijn door brede boswallen zonder doorsnijding door rijks- of provinciale wegen. De marterleefgebieden kunnen zodoende uitgroeien tot netwerken van samenhangende bossen ter grootte van enkele honderden hectaren.

5. Ontwikkeling van enkele nieuwe bossen, van 20-30 ha, als 'stepping stones', om hiaten in de verspreiding van de boomarter op te heffen.

6. Uitbreiding van het aantal ecopassages (ecoducten, tunnels, boombruggen, duikers) om het aantal verkeersslachtoffers onder de boomarters te beperken en de mogelijkheid van contact met en tussen de Veluwe- en de Heuvelrug-populatie te bevorderen.

Voor details zie bladzijden 8-9 en 13-15

Jaap Mulder

Uitbreiding van het bosoppervlak en onderlinge verbinding van kleine bosstukken met houtsingels helpt de boomarter in de Gelderse Vallei te overleven.

Ben van den Horn

Boomarters houden speciaal van bomen met diverse spechtengaten boven elkaar, een 'spechtenflat'.

Hans Bekker, Rijkswaterstaat

Een ecoduct met veel begroeiing vormt voor boomarters de beste oplossing voor het veilig passeren van drukke wegen.

Jaap Mulder

Ben van den Horn

Andere marters

In Nederland komen acht soorten marters voor. Van groot naar klein zijn dat: das, otter, boommarter, steenmarter, bunzing, Amerikaanse nerts, hermelijn en wezel. Van deze acht soorten is de Amerikaanse nerts niet oorspronkelijk inheems, maar hier terechtgekomen omdat men van zijn vacht zo graag bontjassen maakt. Met de das gaat het tegenwoordig goed, dankzij de vele maatregelen om verkeerssterfte te voorkomen. Otters zijn recent weer uitgezet, nadat ze twintig jaar geleden uitstierven, waarschijnlijk als gevolg van watervervuiling. Steenmarters waren dertig jaar geleden bijna uit Nederland verdwenen door bestrijding en de 'modernisering' van het agrarische landschap, toen een nieuw 'type' steenmarter vanuit Noord-Duitsland ons land binnenkwam. Dit type was blijkbaar beter aangepast aan de moderne samenleving en heeft inmiddels de gehele oostelijke helft van ons land veroverd. De status van de kleinere marters is momenteel wat onduidelijk; hermelijn en bunzing lijken recent in hun voorkomen wat achteruitgegaan ten opzichte van vroeger.

Boommarter en steenmarter

Boommarters en steenmarters zijn even groot en lijken heel veel op elkaar. Deze soorten worden daardoor nog wel eens met elkaar verward. Dat is vooral het geval als ze op ongebruikelijke plekken worden waargenomen. Een steenmarter in een boom is al snel een 'boommarter', een boommarter in of bij een huis al snel een 'steenmarter', maar beide situaties komen van tijd tot tijd voor. Een voordeel, maar soms ook een valkuil, is dat de verspreidingsgebieden van beide soorten voor een groot deel gescheiden zijn. De steenmarter kwam lange tijd niet voor ten westen van de IJssel en ten noorden van de grote rivieren. Recent is hij echter de IJssel overgestoken, maar de Gelderse vallei heeft hij nog niet bereikt, al is een zeldzame zwerver ook daar niet uitgesloten. Voorlopig kunnen we er nog vanuit gaan dat elke marter in de Gelderse vallei een boommarter is.

Chris Achterberg

Jaap Mulder

Boommarter

Oren tamelijk groot en spits ('vossig') en omhoog gericht, vaak met een lichte rand

Neuspunt donkerbruin

Vacht warm chocoladebruin

Bef meestal geel, gewoonlijk niet doorlopend tot op de voorpoten

Onderhaar grijsbruin

Steenmarter

Oren tamelijk klein, meer rond en wat meer naar opzij uitstaand

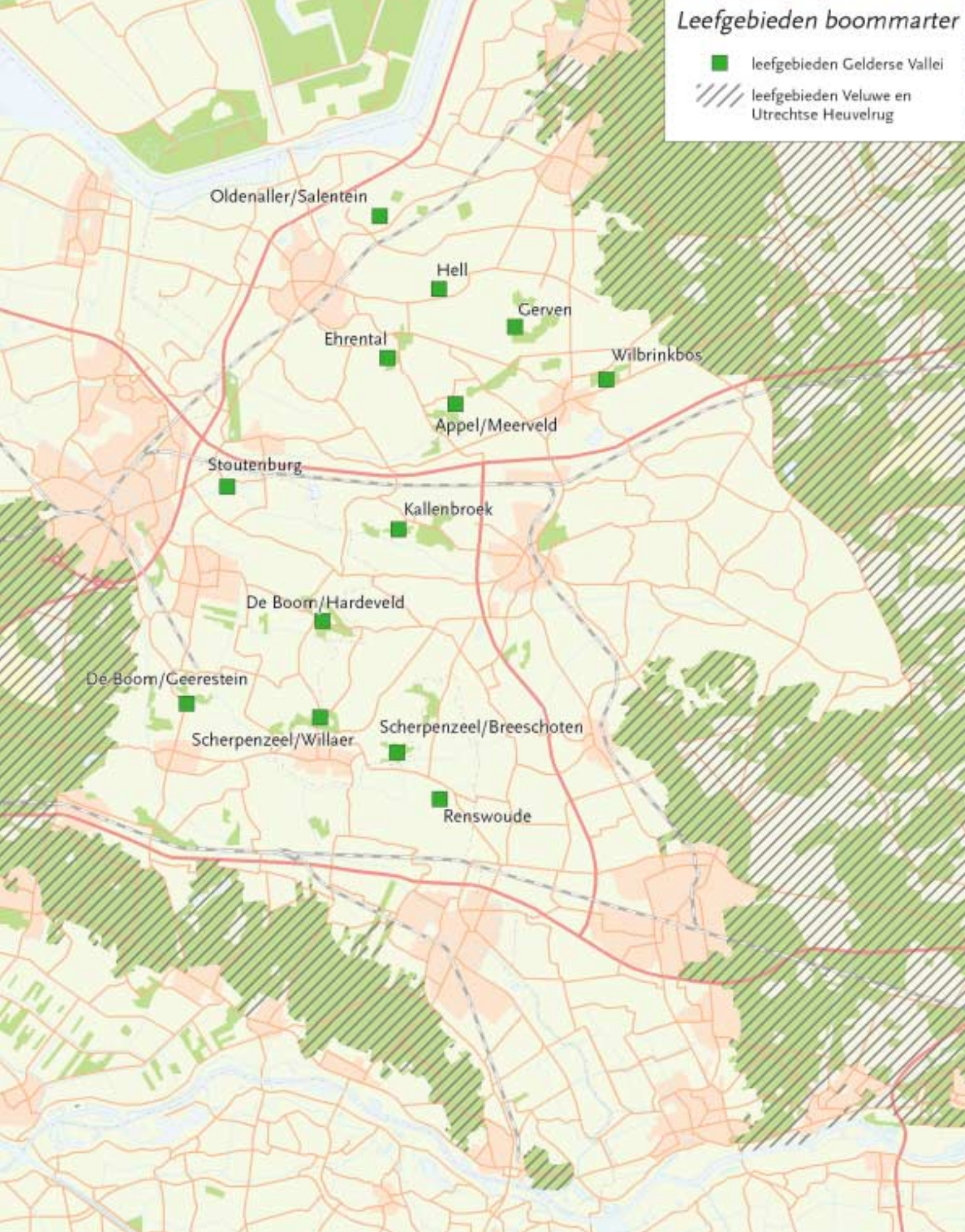
Neuspunt roze, lichter dan de poten

Vacht vaalbruin

Bef meestal wit, gewoonlijk doorlopend tot op de voorpoten

Onderhaar grijswit

Leefgebieden boomarter

De Gelderse Vallei met infrastructuur en bossen. In de bossen van Utrechtse Heuvelrug en Veluwe komen boomarters vrijwel overal voor. In de Gelderse Vallei blijken ze nu ook op een flink aantal plekken te leven of regelmatig te komen. Zie ook de tabel op pagina 11.

Hoe kunnen we de boommarter helpen?

1. *Uitbreiding bos-areaal rond bestaande boskernen of lanen met oude bomen.*
2. *Omvorming bosbeheer, o.a. streven naar meer variatie en mantel-zoom-vegetaties.*
3. *Uitbreiding van de verbindingen tussen bestaande bosjes en boscomplexen.*
4. *Vermindering van de verkeerssterfte door treffen van maatregelen.*

1. Uitbreiding bosareaal

In de Gelderse Vallei zijn vrijwel alle bossen klein van omvang, of opgedeeld in allemaal kleine bosstukken met weilanden of akkers ertussen. Wil men het aantal marters dat in de Vallei kan leven, vergroten, dan dient er meer bos te komen. Daarbij is afwisseling troef: loof- en naaldbos (dichte sparrenbosjes bijvoorbeeld), vruchtdragende bomen zoals inheemse vogelkers en Gelderse roos, veel open plekken waar muizen kunnen leven en waar bijvoorbeeld rozenstruiken geplant kunnen worden, een brede zoom met (besdragende) struiken als overgang naar het open land, enzovoort. In een nieuw bos komen echter pas na een jaar of zestig de eerste zwarte en groene spechten nestelen, waarvan de holten door boommarters gebruikt kunnen worden voor het werpen van hun jongen. Nestkasten, om het gebrek aan natuurlijke holten te verhelpen, worden helaas nauwelijks door boommarters geaccepteerd. Daarom is het van groot belang om nieuw bos aan te leggen direct naast een kern van oude bomen, bijvoorbeeld rond een bestaand bosje of naast een laan met oude beuken of eiken.

Jaap Mulder

Bosuitbreiding kan voor de boommarter het best gebeuren direct naast, of aan weerszijden van rijen oude bomen.

3. Verbindingen maken

Boommarters kunnen grote stukken open land oversteken, maar doen dat niet graag. Het liefst blijven ze in de dekking van bomen of struiken. Door verspreide kleine stukken bossen onderling met elkaar te verbinden door houtwallen bijvoorbeeld, kan een geschikt leefgebied ontstaan en een relatief veilige trekroute. In de Gelderse Vallei zijn veel houtsingels verdwenen of omgevormd tot rijen losstaande bomen. Herstel van houtsingels draagt bij aan het herstel van het landschap. Boommarters zijn tamelijk ongevoelig voor verstoring door mensen, dus het aanleggen van een tien meter brede beboste strook langs een verharde of onverharde weg kan al een prachtig verbindend element vormen. Maar ook een verhoogde houtwal met veel braamondergroei, bijvoorbeeld langs een perceelgrens dwars door open land, kan goed voldoen. Ook voor zwervende jonge marters (en dassen) vormen zulke verbindingzones een goede geleiding naar geschikt leefgebied.

Jaap Mulder

Een smalle strook bos langs een weg vormt voor boommarters een prima verbindingzone. ➔

⬅ Herstel van verwaarloosde houtwallen en aanleg van nieuwe hagen en houtwallen kan tussen bossen verbindingen tot stand brengen voor de boommarter.

Jaap Mulder

2. Omvorming bosbeheer

Ook bij het bosbeheer is variatie troef. Een eentonig productiebos heeft voor een boommarter weinig te bieden. Boommarters hebben baat bij een zo natuurlijk mogelijk bosbeheer, waarbij (een deel van) de bomen heel oud mogen worden, waarbij dode bomen mogen blijven staan en waarbij omgevallen bomen mogen blijven liggen. Kleinschalig en gefaseerd kappen (indien dat al nodig is) zorgt ook voor veel variatie. In verband met de voortplanting is kappen van 1 maart tot 15 juli uit den boze. Bomen met holten zouden zoveel en zolang mogelijk gespaard moeten worden, maar (belangrijk!) ook de bomen daar direct omheen, zodat er krooncontact blijft bestaan van de nestboom met naburige bomen. Uiteraard dient men bij het bosbeheer rekening te houden met de Boswet en met de 'Gedragscode zorgvuldig bosbeheer' van het Bosschap.

www.boschap.nl/nieuws/nieuwspagina/gedragscode%20zorgvuldig%20bosbeheer.pdf

Ruid van den Akker

Omdat boommarters graag via de kroon van bovenaf hun nest met jongen benaderen, is het bij kapwerkzaamheden belangrijk het krooncontact tussen bomen te behouden. ➔

← Een meer natuurlijk bosbeheer, waarbij holle bomen zo lang mogelijk gespaard blijven en dode bomen blijven liggen, is gunstig voor de boommarter en zijn prooien.

Chris Achterberg

4. Vermindering verkeerssterfte

De kleine populatie boommarters in de Gelderse Vallei heeft erg te lijden van het verkeer. Tussen 1985 en 2004 werden 44 boommarters doodgereden, althans, dat is het aantal slachtoffers dat gevonden en gedocumenteerd is. De doden vallen vooral op de provinciale wegen, gevolgd door de snelwegen. Het is dus van het grootste belang om maatregelen te treffen die de verkeerssterfte kunnen verminderen. Boommarters laten zich niet door hekken langs wegen tegenhouden, daar klimmen ze overheen, en het is dus zaak hen zoveel mogelijk door de structuur van het landschap naar veilige oversteekplekken te leiden. Het beste zijn ecoducten over de weg heen, maar die zijn niet overal aan te leggen. In hoeverre boommarters grotere of kleinere (dassen-)tunnels gebruiken is niet bekend, maar waarschijnlijk is het wel. Het is aannemelijk dat boombruggen, van touw of van ander materiaal gemaakte hangbruggen tussen boomkruinen aan weerszijden van de weg, goede passagemogelijkheden bieden voor boommarters en eekhoorns.

Een wegportaal over de A12 bij Driebergen is geschikt gemaakt voor passage door eekhoorns en boommarters.

Hans Bekker, Rijkswaterstaat

In 2004 is bij wijze van experiment een wegportaal over de A12 bij Driebergen geschikt gemaakt als wegpassage voor boommarters.

Tenslotte kunnen snelheidsremmende maatregelen, zoals versmallingen, minirotondes, knippen en drempels worden toegepast voor die 'hotspots' van sterfte waar geen andere maatregelen mogelijk zijn.

Waar komen boommarters voor?

Het verspreidingsgebied van de boommarter in de wereld is niet zo erg groot: Europa zonder IJsland en het grootste deel van Spanje en Portugal, verder Turkije en een stuk aan Rusland grenzend Siberië. Overal leeft hij in bosrijk gebied. In Nederland komt hij voornamelijk voor in drie min of meer geïsoleerde populaties:

1. Het Drents-Friese Woudengebied plus enkele bossen op de Hondsrug.
2. De Veluwe en aangrenzende bossen ten oosten ervan.
3. De Utrechtse Heuvelrug.

Daarnaast blijkt hij nu dus ook te leven in de Gelderse Vallei, waardoor de populaties van Veluwe en Heuvelrug min of meer met elkaar verbonden zijn. Ook in Flevolandse bossen komt hij tegenwoordig voor. Vroeger was de boommarter ook bekend van Twente, Zuid-Limburg en Brabant, maar daar worden ze niet of nauwelijks meer gezien. Bijna overal in Nederland worden overigens af en toe zwervende jonge dieren als verkeersslachtoffer gevonden, meestal zijn het mannetjes.

Urenlang geduldig observeren

Chris Achterberg

Verspreidingsgebied in Eurazië

Hoeveel boommarters zijn er?

Boommarters hebben veel ruimte nodig. Gegevens uit diverse gebieden in Europa duiden erop, dat de territoria van mannetjes minimaal 150 ha en maximaal 700 ha groot kunnen zijn, die van vrouwtjes 70 tot 450 ha. Uit Nederland zijn geen gegevens beschikbaar van gezenderde boommarters, maar is de onderlinge afstand tussen nesten met jongen wel gebruikt als hulpmiddel om de omvang van de territoria van de vrouwtjes te bepalen. Die blijkt dan ongeveer 500 ha te zijn. In landelijke gebieden met verspreide kleine bossen zijn de territoria ook groot, maar daar bevatten ze soms nog geen 100 hectare bos en veel tussenliggend agrarisch terrein.

De grote omvang van de territoria brengt met zich mee dat de populatiedichtheid laag is. In heel Nederland komen dan ook naar schatting slechts 350 volwassen boommarters voor, in drie grote (Drents-Friese wouden, Veluwe, Utrechtse Heuvelrug) en een enkele kleinere populatie. Daarmee is de boommarter (op de otter na) onze zeldzaamste en kwetsbaarste marter.

Verspreidingsgebied in Nederland

Onderzoek

Twee jaar lang (2003-2004) werd de Gelderse Vallei 'afgestroopt' door vrijwilligers van de Werkgroep Boommarter Nederland, een werkgroep van de Zoogdiervereniging VZZ. Ze waren op zoek naar sporen en waarnemingen van de boommarter, en naar mensen uit het 'buitenvak' die ervaring hebben met boommarters. Vroeger dacht men dat boommarters wel eens overstaken van de Veluwe naar de Utrechtse Heuvelrug of andersom, er werden immers wel eens dode boommarters langs de wegen in de Gelderse Vallei gevonden. Uit het onderzoek is nu gebleken dat er wel degelijk permanent boommarters leven en zich voortplanten in de Vallei. Uitgestrekte bossen zijn er niet, maar wel een paar gebieden met min of meer samenhangende kleinere bossen en vooral landgoederen, die blijkbaar voldoende te bieden hebben voor de boommarter. Overigens zal het onderzoek aankomende jaren worden voortgezet en waarnemingen blijven zeer welkom.

Ben van den Hojn

Een potentiële nestholte wordt met een klein cameraatje geïnspecteerd.

Ruid van den Akker

Moeder met twee jongen in nestholte; infrarood-opname

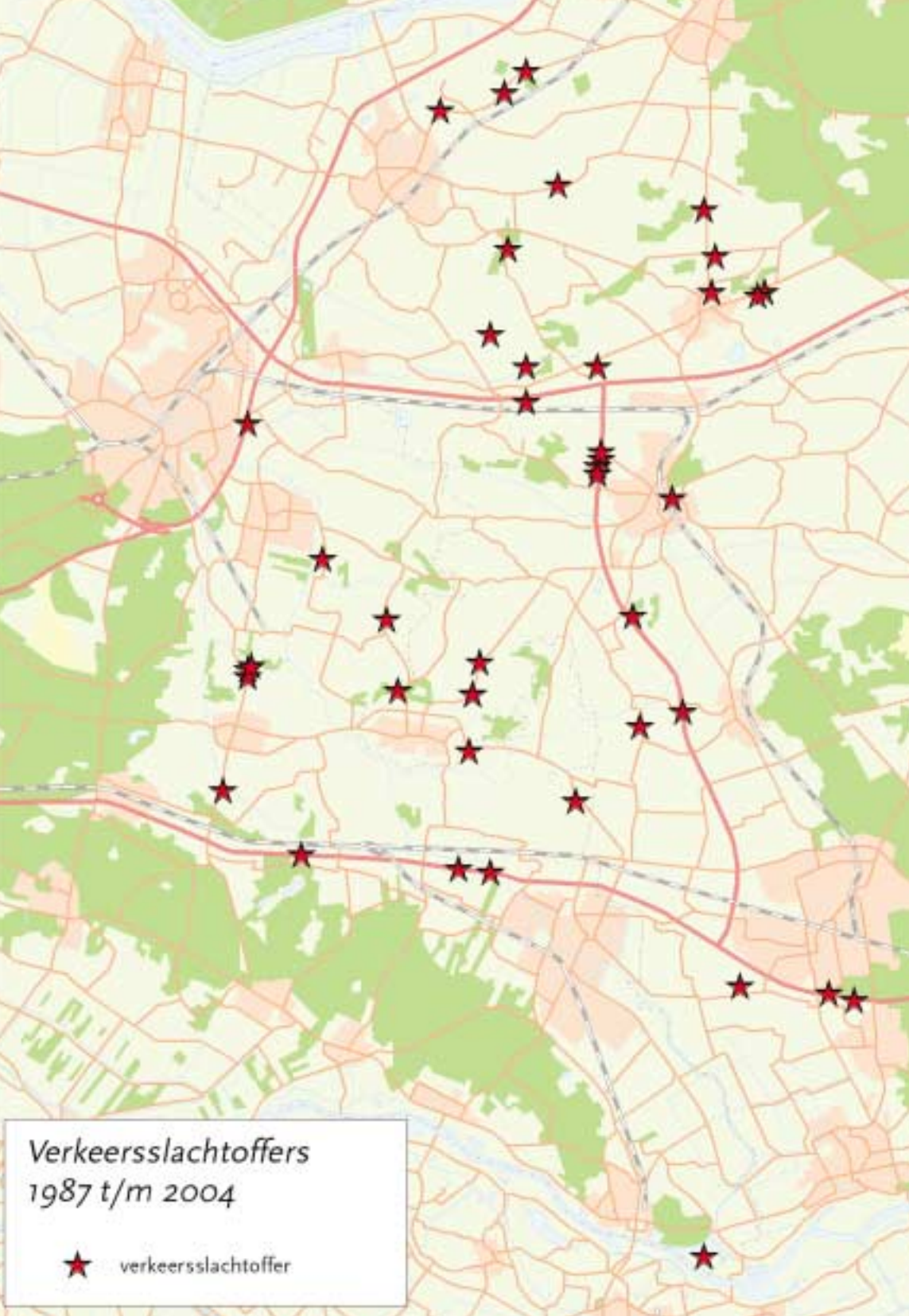
Huidige leefgebieden

Het recente onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat er in de Gelderse Vallei minstens dertien boscomplexen zijn waar permanent boommarters leven of waar ze af en toe komen. De gebieden staan aangegeven op de kaart op blz 7.

In de tabel worden de waarnemingen in elk van die gebieden samengevat. Op basis van het onderzoek werd berekend dat er in 2003/4 minstens 19 volwassen boommarters in de Gelderse Vallei leefden.

Waarnemingen van boommarters of sporen van boommarters per onderscheiden leefgebied, 1987-2004. Voor de ligging van de gebieden zie blz 7. Het belang van de waarnemingen (kolommen) neemt af van links naar rechts.

Marterleefgebieden, van noord naar zuid:	Voortplanting vastgesteld	Verkeersslachtoffers: vrouwtjes	Verkeersslachtoffers: mannetjes	Zichtwaarnemingen	Sporen
Oldenaller/Salentein	in 1 jaar		3	2	
Hell			1	2	3
Gerven	in 2 jaar		2	1	6
Ehrental			1	2	1
Wilbrinkbos	in 3 jaar	1	1	4	
Appel/Meerveld		1	2	3	
Stoutenberg		1		1	4
Kallenbroek	in 2 jaar	1	2	3	8
De Boom/Hardeveld	in 1 jaar		1	2	1
De Boom/Geerestein	in 1 jaar	2	2	1	1
Scherpenzeel/Willaer		1			
Scherpenzeel/Breeschoten		2	1	1	3
Renswoude		1	1		

Plaatsen waar tussen 1987 en 2004 dode boommarters langs de weg werden gevonden. Uiteraard worden lang niet alle slachtoffers gevonden en gemeld. Als u een dode boommarter vindt, dan wordt een melding met gedetailleerde vindplaatsgegevens zeer op prijs gesteld: adressen zie achterkant. Nog beter is het als u de resten, hoe plat ook, kunt verzamelen en in vriezer of koelkast bewaren tot ze worden opgehaald.

Historie

Oude gegevens, van vóór de Tweede Wereldoorlog, duiden erop dat in elk geval het oostelijk deel van de Gelderse Vallei door boommarters bewoond werd.

Tussen de oorlog en 1987 zijn er echter geen harde gegevens over boommarters in de Vallei, hoewel enkele bewoners zeggen dat er in de jaren vijftig en zestig boommarters bij Kallenbroek zaten en in 1971 een dode boommarter in Bylaer werd gevonden.

Vanaf 1987 zijn er echter weer gedocumenteerde waarnemingen, langzaam in aantal toenemend van zo'n twee per jaar in 1987-94 tot zo'n vier per jaar in 1996-2000. Daarbij waren soms ook al waarnemingen van voortplanting, bijvoorbeeld een vondst van een nestboom met jongen (1988, 1999) of van een nog erg jong dier als verkeersslachtoffer (1993).

Door de groeiende belangstelling van de Boommarterwerkgroep voor het gebied, uitmondend in het onderzoek van 2003/4, is het aantal waarnemingen van boommarters of hun sporen (keutels, prooi-resten) de laatste jaren flink toegenomen.

Belangrijkste lokale knelpunten in en bij de huidige en potentiële boommarterleefgebieden.

Oldenaller–Salentein

Dit gebied wordt doorkruist door de N798, waar regelmatig verkeersslachtoffers vallen. Hier zouden diverse oversteekplaatsen gerealiseerd dienen te worden. De doorgang van de brug over de Schuitenbeek zou van vlonders en toeleidend gaas voorzien kunnen worden. Bij Oldenaller kan (later) worden aangehaakt bij de voorgenomen ecologische hoofdverbinding tussen de Veluwe en het Horsterwold in Flevoland.

Natuurreservaat Hoevelaken

In het Bos en Overbos van Huis Hoevelaken zijn aanwijzingen voor het voorkomen van boommarters. De drukke N798 scheidt beide delen, wat door een boombrug aan de westkant en een duiker (ook voor dassen) in de zichtas verholpen kan worden. Het gebied is momenteel voor boommarters erg geïsoleerd, maar zou via ontwikkeling van een verbindingszone langs de Stoutenburgerlaan contact kunnen krijgen met Stoutenburg.

Landgoed Ehrental

Op Ehrental komt niet alleen de boommarter voor, maar ook een groeiende populatie van de das. Op de weg van Nijkerk naar Barneveld zijn daar ter plaatse al snelheidsremmende maatregelen getroffen, maar die zouden ten behoeve van de boommarter nog naar het noorden aangevuld kunnen worden. In oktober 2003 werd een boommarter overreden voor de oprijlaan naar Ehrental.

Kallenbroek

Bij het gehucht Kallenbroek zijn de laatste twintig jaar al (minstens) vijf boommarters doodgereden, waarvan vier op de A30 ten westen van Barneveld. Mogelijk proberen boommarters hierlangs het natuurreservaat De Schaffelaar te bereiken. Rijkswaterstaat zou de op- en afrit van de A30 aan de westzijde kunnen voorzien van een brede sloot met een afrastering er strak tegenaan, om verdere slachtoffers te voorkomen. De boommarters kunnen dan de zuidelijke vallei intrekken of via het te bouwen ecoduct over de A1 bij Terschuur naar de noordelijke vallei kunnen gaan. Een goede verbinding met De Schaffelaar kan worden verkregen door de Esvelderbeek te ontwikkelen tot houtwalbeek.

Landgoed Scherpenzeel

Ten noorden en oosten van Scherpenzeel ligt een leefgebied van boommarters. In 2002/3 zijn drie dieren doodgereden op de N802, bij de uitrit van camping De Lucht en bij de boerderij Groot Orel. Er zijn al voorzieningen voor dassen getroffen, maar er zou hier ook iets voor boommarters (en eekhoorns) moeten gebeuren. De situatie is geschikt voor boombruggen. Dan kunnen boommarters veilig van Breeschoten naar Langelaar. De afstand tussen Langelaar en het marterleefgebied De Boom/Hardeveld is slechts anderhalve kilometer, maar het is een open gebied. Om hier een verbinding te realiseren, stellen wij voor van de gekanaliseerde Huygenboschbeek/Moorsterbeek een doorlopende houtwalbeek te maken.

De Schaffelaar

Natuurreservaat De Schaffelaar bij Barneveld ligt geïsoleerd door bedrijfsterreinen en woonwijken. Wellicht is het mogelijk via de Esvelderbeek een verbinding te maken met de bossen en natuurgebieden rond Kallenbroek, door van deze beek over een lengte van 3,5 km een houtwalbeek te maken. De oprijlaan van De Schaffelaar is voor zo'n verbinding een goed begin; hij komt uit op de N303. Honderd meter noordelijker wordt die weg gekruist door De Esvelderbeek. De gemeente Barneveld zou samen met de Stichting Het Geldersch Landschap in een stedenbouwkundige context kunnen nagaan of deze verbinding gerealiseerd kan worden.

Landgoed De Rumelaer

Het Meerjarenplan Ontsnippering (2004) voorziet in een ecoduct bij Maarsbergen, dat het Leersumse veld verbindt met het landgoed Rumelaer aan de andere kant van de A12. Daarmee kan Rumelaer voor boommarters de toegangspoort voor de Utrechtse Vallei worden, en is het van belang om de verbindingen van Rumelaer met verderop gelegen landgoederen te verbeteren. Het gaat om Lambalgen, Bruinhorst en Het Broek. Het Valleikanaal, de begroeide spoordijk en diverse houtwallen maken het niet moeilijk om dit gebied direct ten noorden van de A12 te ontwikkelen tot een boommarterleefgebied.

Knelpunten in de ecologische hoofdstructuur

Naast de meer lokale knelpunten die op bladzij 13 zijn opgesomd, kent ook de ecologische hoofdstructuur voor de Gelderse Vallei een aantal knelpunten voor boommarters, en vaak ook voor andere dieren. Op de kaart hiernaast zijn mogelijke maatregelen aangegeven.

Wilbrinksbos – Gerven

De verspreiding van zoogdieren (ree, das, boommarter, recent zelfs edelhert) van de Noordwest-Veluwe naar het noorden van de Gelderse Vallei verloopt grotendeels langs de lijn Wilbrinksbos-Gerven, ondanks campings, maneges, villa's en uitgebreide bio-industrie. Vooral de provinciale weg N303 is gevaarlijk voor o.a. boommarters. Hier zou een volwaardige ecologische verbinding moeten komen, als onderdeel van de grote verbinding tussen Veluwe en Heuvelrug. Daarbij zijn toeleidende bosstroken nodig vanaf de Veluwe, plus begeleidend gaas bij de weg. De wegbeplanting langs de N303 dient zorgvuldig beheerd te worden, want op enkele plaatsen kunnen boommarters via de boomkruinen de weg oversteken: bij Landgoed Gerven, de begraafplaats Diepenbosch en pal ten zuiden van het bedrijf Struik.

Ecoduct Terschuur over de A1

Vanaf 2007 wordt een ecoduct aangelegd over de A1 bij Terschuur, als onderdeel van een robuuste ecologische verbinding tussen Veluwe en Heuvelrug. De A1 is een belangrijke barrière voor een groot aantal dieren. Aan weerszijden van het ecoduct dient opgaand bos te worden aangelegd voor een verbinding tussen de gebieden Appel/Meerveld en Kallenbroek. In verband met de snelle verstedelijking langs de A1 zou de gemeente Barneveld de plaats van het ecoduct zo snel mogelijk planologisch vast moeten leggen. Bij de aanleg van de robuuste ecologische verbinding moet ook aandacht zijn voor een boommarterpassage van de Zelderseweg ter hoogte van Appel/Meerveld.

Kallenbroek – Hardeveld

Tussen de boommarterleefgebieden Kallenbroek en Hardeveld ligt een groot graslandgebied dat door zijn oppervlakte de verspreiding van boommarters belemmert. Het verdient aanbeveling om halverwege deze twee gebieden, bij Achterveld, een boskern van enkele tientallen hectares aan te leggen, als stepping-stone, en deze door houtsingels te verbinden met de natuurgebieden rond Kallenbroek en Hardeveld.

Meulunteren – De Buzerd – Breeschoten

De gemeente Ede werkt samen met de provincie Gelderland en het Waterschap Vallei en Eem (een voorbeeld van goede samenwerking!) aan een ecologische corridor van de ene naar de andere kant van de A30, waarbij en passant de isolatie van het natuurgebied De Buzerd wordt opgeheven. Deze route, die in principe is bedoeld voor dassen, kan met bosjes en opgaande bomen ook geschikt gemaakt worden voor boommarters. Bestaande viaducten in de A30 kunnen met stobbenwallen en bosjes beter geschikt gemaakt worden voor passage door dieren, en er kunnen meer duikers worden aangelegd. Richting Breeschoten en Hardeveld kunnen houtwallen en houtwalbeken worden aangelegd.

Valleikanaal bij Voskuilen

De landgoederen De Boom en Geerestein worden door een groot open landschap bij Voskuilen gescheiden van de landgoederen in de centrale Gelderse Vallei. Dit gebied ten oosten van het Valleikanaal staat op de nominatie een reserve-waterbergingslocatie te worden. Hier kunnen twee vliegen in één klap geslagen worden, waterberging en een stepping-stone voor boommarters, door de aanleg van enkele tientallen hectares moerasbos. De wal langs de westzijde van het Valleikanaal kan (vollediger) bebost worden, waarmee het een boommarterverbinding wordt tussen de Schoolsteegbosjes bij Leusden en De Boom, en verder naar het zuidoosten het landgoed Lambalgen. Daarvoor moet dan een onderdoorgang worden gerealiseerd onder de N224 bij Scherpenzeel.

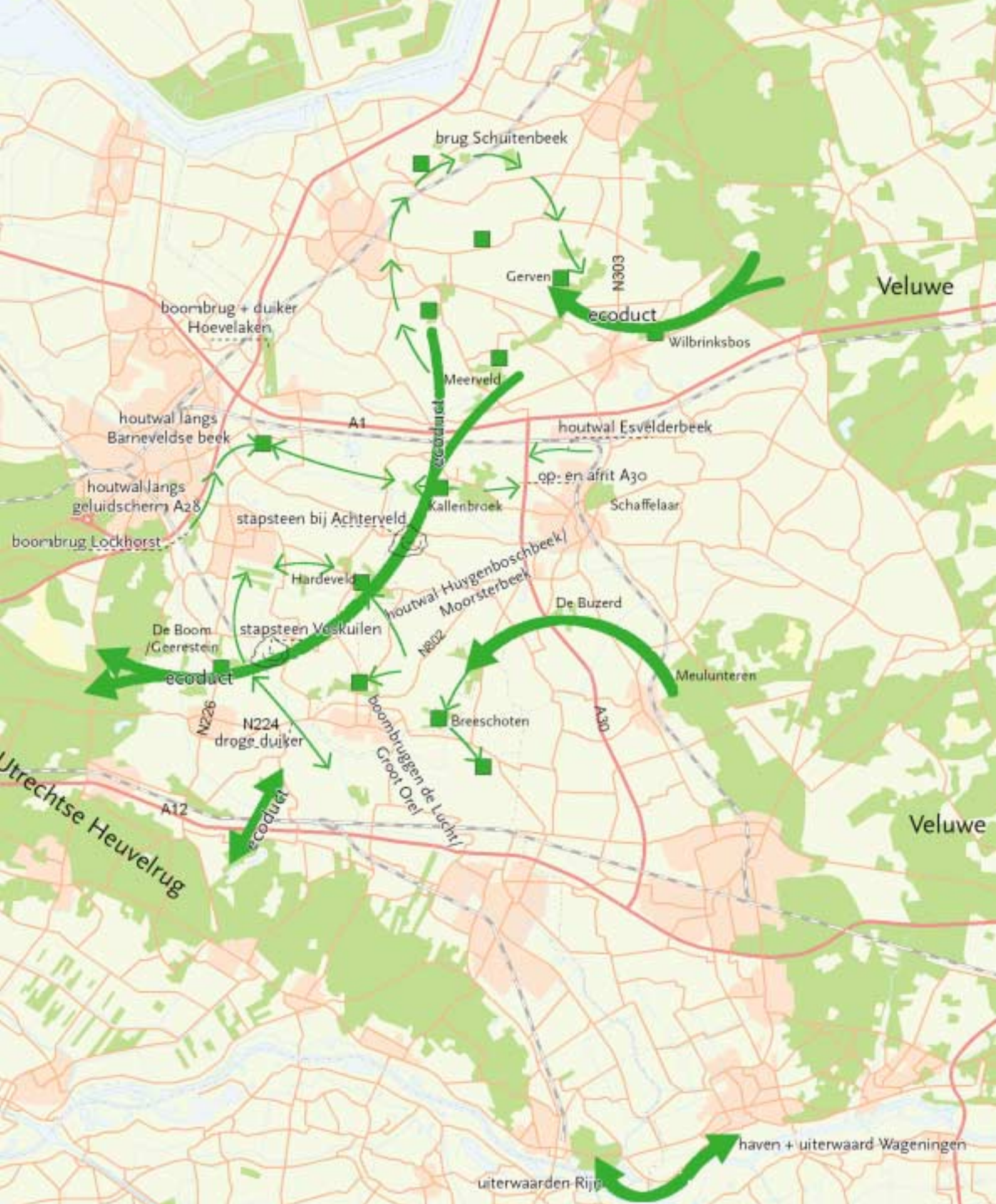
De N226 bij Woudenberg en Amersfoort

Langs de N226 bevinden zich twee knelpunten voor boommarters. Waar de landgoederen De Boom en Geerestein elkaar raken, zijn sinds 1987 al minstens vier boommarters gesneuveld, precies waar de ecologische verbinding vanaf de Veluwe de Utrechtse Heuvelrug bereikt. Vanwege deze cruciale positie in de robuuste ecologische verbinding pleiten wij voor een volwaardig ecoduct op deze plaats. Dat kan door de provinciale weg hier 25 meter naar het westen te verplaatsen en over een lengte van 50 meter een drietal meters hoger te leggen. Het oude wegtracé kan dan bebost worden en er kan een brede onderdoorgang worden gemaakt voor zowel dieren van de natte als van de droge ecotopen.

Het tweede knelpunt ligt waar de N226 uitkomt bij de rondweg van Amersfoort. Hier zijn ook drie verkeersslachtoffers geteld, die mogelijk vanaf landgoed Den Treek naar het noorden migreerden. De ontwikkeling van een ecologische verbinding richting Gelderse Vallei biedt hier uitkomst. Een boombrug aanleggen van Schuttershoef naar Lockhorst, een verbinding met Heiligenberg, daarvandaan ligt al een kralensnoer van overhoekjes, kleine bosjes en natuurontwikkeling naar de A28 toe. Daarlangs wordt binnenkort een geluidswering aangelegd, waarvan de achterkant een bosstrook zou moeten krijgen. Via die strook wordt de Barneveldse beek bereikt, die voorzien kan worden van een begeleidende houtwal tot landgoed Stoutenberg.

Rhenen – Wageningen

Een goede verbinding voor boommarters die migreren van Veluwe naar Utrechtse Heuvelrug kan worden aangelegd door de uiterwaard tussen Wageningen en Rhenen. Er is daar al eens een boommarter waargenomen. Voor de realisatie van die verbinding is slechts de aanleg van een kralensnoer van opgaand hout nodig. De passage van de Rijnhaven kan worden bevorderd door de aanleg van rustig gelegen in- en uitstapplaatsen voor dieren.

Kaart met de belangrijkste maatregelen die voor boommarters getroffen zouden moeten worden, en met de te realiseren verbindingzones.

Kansen voor de boomarter in de Gelderse Vallei

In de komende jaren wordt het Reconstructieplan voor de Gelderse Vallei uitgevoerd. Dit plan bevat een flink aantal mogelijkheden om de situatie voor de boomarter te verbeteren:

1. Er wordt 3740 ha landbouwgrond omgevormd tot natuur.
2. Er worden een stuk of zeventig ecopassages (dassentunnels, vistrappen, etc.) aangelegd.
3. Er wordt een robuuste ecologische verbinding (circa 1 km breed) aangelegd tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug.
4. Voor het oplossen van de problemen rond een zuidelijke corridor, namelijk door de Rijn-uiteerwaarden, is rond Rhenen ongeveer 100 ha nieuwe natuur 'beschikbaar' in het Reconstructieplan.
5. Voor die delen van de ecologische verbindingzones waar geen natuurgebied is en ook geen nieuwe natuur is gepland, kunnen nieuwe landgoederen en 'groen voor rood' constructies een aanvulling bieden.

Onderzoek

In de Gelderse vallei blijken bij nader onderzoek boomarters te leven. In kleine aantallen bevolken ze diverse landgoederen en bosjes. Door het geringe bos-areaal en de hoge verkeersintensiteit op veel wegen hebben ze het echter moeilijk. Elk jaar vallen er wel een paar verkeersdoden te betreuren. De Werkgroep Boomarter Nederland vindt echter dat daar heel wat aan te doen is.

Chris Achterberg

Maatregelen

In deze brochure worden tal van maatregelen voorgesteld om de verspreide populatie boomarters in de Gelderse Vallei te beschermen en te laten groeien. De maatregelen lopen uiteen van een natuurlijker bosbeheer, via aanleg van nieuwe bossen tot de constructie van ecoducten. Zowel individuele landgoedeigenaren als natuurbeherende instanties en overheden kunnen bijdragen aan het welzijn van de boomarter!

Boomarter informatie

Werkgroep Boomarter Nederland
Ben van den Horn
Celsiustraat 4
3817 XG Amersfoort
belise@freeler.nl | hetnet.nl
033-4625970/06-51217194

Zoogdierverseniging VZZ
Oude Kraan 8
6811 LJ Arnhem
zoogdier@vzz.nl
026-3705318

Bezoek ook de website van de
Zoogdierverseniging: www.vzz.nl

Reconstructie Gelderse Vallei.

Programmabureau Vallei,
Stichting Vernieuwing Gelderse
Vallei (SVGv)
Wesselseweg 32
Postbus 599
3770 AN Barneveld
www.svgv.nl
0342-404242

Chris Achterberg

Bram Achterberg